

Стратегічні імперативи податкової системи України в контексті її реформування

Слатвінська М.О.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Одеського національного економічного університету

Стаття присвячена актуальним питанням визначення стратегічних імперативів реформування податкової системи. Досліджено точки зору науковців щодо цієї проблематики. Обґрунтовано заходи, яких необхідно вжити з метою вдосконалення податкової системи. Окреслено стратегічні імперативи реформування податкової системи України, розроблено рекомендації, які дадуть можливість досягти поставлених цілей.

Ключові слова: податки, податкова система, реформування податкової системи, стратегічні імперативи, стимулювання, інвестиції.

Слатвинская М.А. СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ИМПЕРАТИВЫ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ЕЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ

Статья посвящена актуальным вопросам определения стратегических императивов реформирования налоговой системы. Исследованы точки зрения ученых по этой проблематике. Обоснованы мероприятия, которые необходимо осуществить с целью усовершенствования налоговой системы. Очерчены стратегические императивы реформирования налоговой системы Украины, разработаны рекомендации, которые предоставят возможность достичь поставленных целей.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, реформирование налоговой системы, стратегические императивы, стимулирование, инвестиции.

Slatvins'ka M.O. STRATEGIC IMPERATIVES OF THE TAX SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF ITS REFORM

The article is devoted to the urgent issues of determining the strategic imperatives for reforming the tax system. The points of view of scientists on this problem are researched. The measures that need to be taken to improve the tax system are substantiated. The strategic imperatives of reforming the tax system of Ukraine are outlined and recommendations are developed that will provide an opportunity to achieve the set goals.

Keywords: taxes, tax system, reformation of the tax system, strategic imperatives, incentives, investments.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Новий виток податкової реформи в Україні передбачено в рамках вектору розвитку, заявленого в Стратегії сталого розвитку України «Україна – 2020» [1]. Водночас у цьому документі акцентовано увагу на необхідності створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності та побудови прозорої податкової системи, але не окреслено конкретні заходи, яких слід вжити для досягнення позитивного результату. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність визначення стратегічних імперативів податкової системи та вжиття заходів, які б забезпечували її здатність своєчасно реагувати на структурні зміни в економіці країни, запобігати фіскальним дисбалансам, стимулювати розвиток підприємств та створювати умови для підвищення добробуту населення та конкурентоздатності економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема реформування податкової системи та визначення стратегічних пріоритетів

фундаментально досліджувалась у працях таких науковців, як, зокрема, Л.А. Буркова [2], З.С. Варналій [3], А.В. Гречко [4], О.О. Молдован [5], О.М. Молодецька [2], Т.В. Семеняка [2], В.Е. Федосова [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, незважаючи на значну кількість наукових праць вчених з цієї теми, останнім часом актуалізується проблема визначення стратегічних імперативів реформування податкової системи України. Це пов'язане з тим, що податкова система, щоб відповідати вимогам сучасності, має адекватно і вчасно реагувати на впливи внутрішніх та зовнішніх «шоків» і протиріччя, які виникають в економічній та соціальній сферах суспільного життя.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення та обґрунтування стратегічних імперативів щодо реформування податкової системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку більшості науковців

[2; 3, с. 75; 4; 6], податкова система України характеризується недосконалістю, нестабільністю податкового законодавства та надмірним податковим навантаженням на суб'єктів господарювання.

Слід зазначити, що постійне реформування податкової системи, що не має часових рамок, значно ускладнює досягнення поставлених цілей та продукує неточності, розмитість на шляху до їх досягнення. Крім того, за весь час проведення реформ податкова система характеризується суто фіскальною спрямованістю, а притаманна їй безсистемність, значна кількість і частота змін негативно позначаються на діяльності суб'єктів господарювання, знижуючи інвестиційну привабливість, сприяючи виникненню фінансових ризиків та нівелюючи загальний ефект проведених реформ. Така практика постійних фрагментарних змін податкової системи обумовлює те, що суб'єкти господарювання вдаються до безперервного моніторингу та внесення коригувань. Це призводить до виникнення додаткових витрат, а також перешкоджає реалізації довгострокових проектів.

З метою проведення ефективної податкової реформи і забезпечення розвитку економіки екологічно невиснажливим способом є доцільним визначення таких стратегічних імперативів реформування податкової системи: створення соціально справедливої податкової системи; стимулювання економічної діяльності з урахуванням екологічної складової; забезпечення збільшення доходів бюджету без підвищення фіскального тиску на суб'єктів господарювання.

Податки, виступаючи одним з основних інструментів реалізації соціально-економічної політики держави, повинні згладжувати нерівності, що виникають між різними верствами населення. Йдеться про виконання принципу соціальної справедливості та здійснення підтримки малозабезпечених верств населення, згідно з яким рівень податкового тиску повинен зростати за ступенем збільшення доходів платника податків. Для економіки України з притаманною їй нераціональністю податкового адміністрування та низькою ефективністю податкового контролю (переважно платників з високим рівнем доходу) характерним є недотримання принципу соціальної справедливості. Одним з пріоритетних напрямів податкової реформи у зв'язку з цим має стати створення реального середовища для поліпшення умов праці та підвищення рівня життя в країні. У зв'язку з цим пропонується

підвищити поріг для отримання податкової соціальної пільги та вдосконалити методику розрахунку прожиткового мінімуму, підвищити рівень мінімальної зарплати. Слід також відзначити необхідність проведення більш поглибленої прогресивності ставок податку на доходи фізичних осіб з їх зниженням для соціально незахищених громадян та збільшенням для багатих.

Крім того, з метою підвищення добробуту населення з низьким доходом необхідно здійснити диференціацію ставок податку на додану вартість. Практика застосування диференційованих ставок податку на додану вартість характерна для держав-членів Європейського Союзу.

В Україні для становлення соціальної справедливості та мінімізації негативного впливу непрямого податку на малозабезпечені верстви населення доцільно ввести знижені ставки податку на додану вартість для соціальних товарів (одну-дві, не менше 5%) [5]. Водночас слід встановити підвищені ставки з податку на додану вартість та акцизу на товари розкоші (дорогоцінні камені і метали, хутра, машини, яхти тощо) з огляду на їх ринкову вартість. Це ж стосується і податку на майно, відмінне від земельної ділянки для власників житлової нерухомості зі значною площею (залежно від її оціночної вартості). Слід привести алкогольні напої (процедуру їх оподаткування акцизним податком) у відповідність до європейської класифікації та забезпечити ефективну боротьбу з контрабандою підакцизної продукції. Такі заходи, крім дотримання соціальної справедливості, дадуть можливість підвищити доходи бюджету, а також сприятимуть зближенню податкового законодавства України та Європейського Союзу.

Вимагає модернізації система контролю над сплатою податків, повнотою та достовірністю декларування доходів громадянами. Високий рівень приховування доходів, ухилення від сплати податків створюють передумови для використання непрямих методів визначення доходів громадян і для декларування витрат.

Орієнтири на підвищення рівня життя і добробуту населення, створення соціально справедливої податкової системи стануть основою формування економіки сталого розвитку.

Виконуючи свою регулюючу функцію, податки і податкова система загалом повинні створювати умови для стимулювання

виробництва та перерозподілу податкового тиску (не провокуючи виникнення «податкового тягаря» [7]) й не допускати дисбалансів між оподаткуванням доходів і споживання, враховувати екологічну складову. Водночас кількість стягнутих податків і зборів, а також їх ставок, наданих пільг повинна відповідати принципу економічної обґрунтованості.

На шляху державотворення зі стабільно економікою, яка розвивається, слід сконцентрувати увагу на модернізації податкового інструментарію стимулювання господарської діяльності. З цією метою необхідно здійснювати підтримку малого, середнього бізнесу та мікробізнесу як основного локомотива розвитку економіки та створення робочих місць. Згідно з даними Державної служби статистики [8] в цьому секторі зайняті 4 214,5 тис. осіб, що становить понад 72,65% від загальної кількості зайнятих суб'єктів господарської діяльності в Україні.

Крім того, доцільно провести модернізацію виробничих фондів та створити умови для впровадження інноваційних технологій, а також енергоефективних заходів, які дадуть можливість знизити та раціоналізувати споживання електроенергії як виробниками, так і населенням.

Одним з найважливіших факторів впливу на економічний розвиток України є обсяг залучених інвестицій. З урахуванням обмеженості фінансових ресурсів і їх постійної необхідності розвиток ринку іноземних інвестицій є особливо важливим завданням у контексті трансформаційних змін економіки України, її структурної перебудови та інтеграції до Європейського Союзу. Європейський Союз є

найбільшим іноземним інвестором України, що інвестує більше, ніж США та Росія разом. У 2016 році 69,3% прямих інвестицій (акціонерний капітал) в економіці України були з країн ЄС [8]. Україна прагне стати територією європейських інвестицій, а створення сприятливого ринку іноземних інвестицій є одним з першочергових завдань. Однак динаміка іноземних інвестицій в економіку України за останні п'ять років є спадаючою, що пов'язане з ескалацією конфлікту на сході країни та низкою проблем у фіскальній сфері (рис. 1).

Розвиток інвестиційної діяльності дасть можливість знизити соціальну напругу шляхом утворення нових робочих місць, підвищити конкурентоспроможність української економіки, її міжнародний імідж та якість життя населення.

Останніми роками в Україні відбувається вжиття заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату, але вони є недостатніми. Згідно з даними департаменту комунікацій Європейської Бізнес-Асоціації індекс інвестиційної привабливості хоч і збільшувався в останні чотири роки, проте залишився нижчим рівня 2010 року [9] (рис. 2).

Крім того, за даними рейтингу інвестиційної привабливості країн світу International Business Compass за 2016 рік, Україна опустилася на 41 позицію порівняно з попереднім періодом та посіла 130 місце (2015 рік – 89 місце).

У 2017 році мала місце низка позитивів, серед яких слід назвати відкритість державних даних, розвиток електронних сервісів (електронна система відшкодування ПДВ) і збільшення можливостей для здійснення

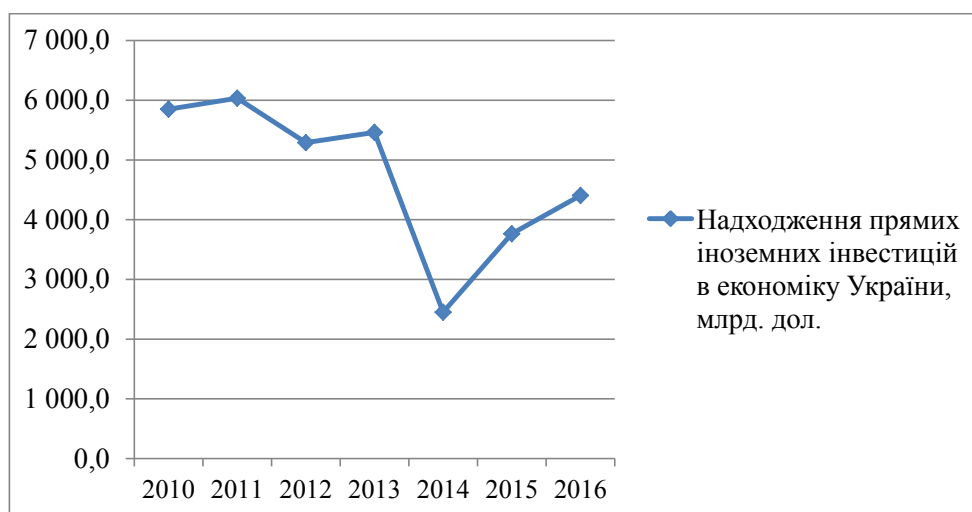

Рис. 1. Динаміка надходжень прямих іноземних інвестицій в економіку України за 2010–2016 роки, млрд. дол. [8]

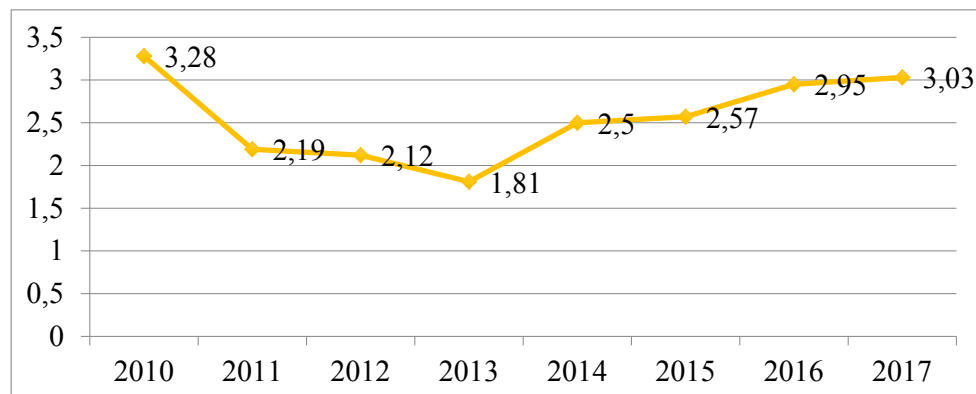

Рис. 2. Динаміка індексу інвестиційної привабливості України за 2010–2016 роки [9]

електронних платежів, необов'язковість печатки, кроки щодо збільшення електронного документообігу, спрощення процедури отримання дозвільних документів на будівництво, поступова дерегуляція і мораторій на перевірки, послаблення валютного контролю. Водночас показником поступального розвитку України стало здобуття безвізового режиму. Однак, незважаючи на низку позитивних аспектів, представники бізнесу скаржаться на корупцію, повільний хід реформ та макроекономічні чинники.

Згідно з даними експертів загалом у II півріччі 58% опитаних були незадоволені бізнес-кліматом в Україні, у I півріччі таких було 54%. Відсоток задоволених бізнес-кліматом впав з 13% до 11%. Щодо індексу інвестиційної привабливості, то наприкінці року показник склав 3,03 балів за п'ятибальною шкалою. В першому півріччі 2017 року індекс дорівнював 3,15 балів, а минулого року він становив 2,88 та 2,85 бали у червні та грудні відповідно [10].

Значних зрушень в реальному інвестиційному середовищі не відчувається. Тому виникає необхідність імплементувати в українську практику дієві інструменти податкового стимулювання, які застосовуються в зарубіжних країнах, зокрема інструментарій прискореної амортизації, а також задіяти важелі інвестиційного податкового кредиту та знижки. Це спонукає застосовувати названі інструменти для стимулювання капіталомістких інвестиційних проектів, довгострокових проектів (на термін не менше 10 років) і проектів у пріоритетних галузях економіки.

В останнє десятиліття в розвинених країнах світу акцентується увага на необхідності підтримки та стимулювання екосистем з метою забезпечення відтворювальних процесів (лісо-

вих, водних, земних ресурсів тощо), зниження рівня смертності та захворювань. Податкова система в Україні повинна мотивувати виробників та споживачів до раціонального використання природних ресурсів і підвищення екологічності виробництва та продукції.

Податкова система покликана виконувати свою безпосередню «фіскальну» функцію, забезпечуючи потреби бюджетів всіх рівнів (з урахуванням контрольованих інфляційних процесів), охоплювати різноманітні об'єкти оподаткування (споживання, рухоме і нерухоме майно, дохід, прибуток, ввезення та вивезення товарів тощо).

Збільшення доходів бюджету без підвищення податкового тиску можна досягти шляхом посилення боротьби з ухиленням від сплати податків та усуненням мінімізації оподаткування. В цьому напрямі в нашої держави є значний резерв, що знаходиться в тіні. За різними оцінками рівень тіньової економіки варіюється в межах 40–50% від ВВП. Для виведення її з тіні необхідна низка заходів, зокрема зміна принципів і підходів до діяльності фіскальних органів; перехід до сервісної служби з надання якісних послуг і використання нових електронних інструментів для платників податків; посилення відповідальності за корупційні діяння; реформування фіскальної служби із залученням бізнесу, громадськості та міжнародних партнерів; подолання бюрократії; врегулювання питання формування баз даних об'єктів оподаткування та вдосконалення організації обміну інформацією між органами фінансового контролю й деякими контролюючими органами; формування відповідального ставлення платників до виконання їх податкових зобов'язань та сприяння поверненню довіри платників податків до держави.

Висновки з цього дослідження. Проведене дослідження дало можливість визначити стратегічні імперативи реформування податкової системи України та розробити низку рекомендацій, які дадуть можливість досягти поставлених цілей. Серед них доцільно виокремити такі:

- розробка стимулюючого механізму з легалізації доходів підприємців та зниження рівня тінізації економіки;

- врахування податкової специфіки регіонів під час здійснення реформування податкової системи на місцях;

- удосконалення механізму справляння податку на майно в розрізі податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку;

- перенесення податкового тягаря на багаті верстви населення;

- підвищення рівня контрольно-аналітичної роботи фіскальних органів для формування інформаційної бази, необхідної для прийняття оперативних управлінських рішень;

- зниження фіскального тиску на інвестиційно-інноваційну діяльність та ставок ПДВ на групу соціальних товарів і послуг;

- врегулювання питання формування баз даних об'єктів оподаткування та вдоско-

налення організації обміну інформацією між органами фінансового контролю й деякими контролюючими органами;

- сприяння підвищенню ділової активності суб'єктів господарювання та врахування екологічної складової;

- здійснення мотивації населення до підвищення податкової культури шляхом вжиття комплексу заходів щодо реалізації освітніх проектів тощо.

Окреслені заходи дадуть можливість створити соціально справедливую, економічно ефективну податкову систему, яка сприятиме поступальному розвитку економіки. Водночас доцільно зазначити, що реформування податкової системи не може обмежуватися тільки частковими заходами, воно має охоплювати комплекс заходів в рамках розробленої концепції з урахуванням встановленого тимчасового лага, що має стати характерним і для економіки України. Наявність єдиної стратегії розвитку економіки країни загалом і стратегії податкової реформи зокрема дасть можливість уникнути дивергенції поставлених цілей і результатів, сформувати оптимальну податкову систему. Це й буде напрямом подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента від 12 січня 2015 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
2. Молодецька О.М., Буркова Л.А., Семеняка Т.В. Трансформація податкової системи України. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. 2016. № 2. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/126.pdf.
3. Варналій З.С. Реформування податкової системи України в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. Теоретичні та прикладні питання економіки: збірник наукових праць. – Вип. 24. Київ: Київ. ун-т, 2011. С. 69–77.
4. Гречко А.В. Перспективи реформування податкової системи України в умовах євроінтеграції. Проблеми економіки. 2014. № 3. С. 60–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2014_3_10.
5. Молдован О.О. Стратегічні пріоритети реформування податкової системи України. URL: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/7-87462.pdf>.
6. Федосова В.Е. Проблеми податкової системи та податкового навантаження України. Економіка і регіон. 2015. № 2 (51). ПолтНТУ. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiiirbis_64.exe?... econrig_2015_2_17.pdf.
7. Зверяков М.И., Слатвинская М.А. Теоретические основы определения налоговой нагрузки и налогового бремени. Научный вестник национального университета ГНСУ (экономика, право). 2013. № 1 (60). С. 68–73. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1288>.
8. Офіційний сайт Державної статистичної служби України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Як змінилася інвестиційна привабливість України. URL: <https://eba.com.ua/ukraines-investment-climate-changed>.
10. Індекс інвестиційної привабливості України почав стагнувати. 19 грудня 2017 року. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/12/19/632314>.

REFERENCES:

1. Pro Stratehiiu staloho rozvytku "Ukraina – 2020" Ukaz Prezydenta vid 12.01.2015 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
2. Molodetska O.M. Transformatsiia podatkovoi systemy Ukrainy / Molodetska O.M. Burkova L.A. Semeniaka T.V. // Mukachivskiy derzhavnyi universytet Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt Vypusk 2 / 2016 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/126.pdf.
3. Varnalii Z.S. Reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh ta intehtratsiinykh protsesiv / Z.S. Varnalii // Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky : zbirnyk naukovykh prats. – K.: Kyiv.un-t, 2011. – Vyp. 24. – S. 69–77.
4. Hrechko A.V. Perspektyvy reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy v umovakh yevrointehtratsii / A.V. Hrechko // Problemy ekonomiky. – 2014. – № 3. – S. 60–70. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2014_3_10.
5. Moldovan O.O. Stratehichni priorityety reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy / Moldovan O.O. // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/7-87462.pdf>.
6. Fiedosova V.E. Problemy podatkovoi systemy ta podatkovoho navantazhennia Ukrainy / Fiedosova V.E. // Ekonomika i rehion. – № 2 (51). – 2015. – PoltNTU [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe?...econrig_2015_2_17.pdf.
7. Zverjakov M. I. Teoreticheskie osnovy opredelenija nalogovoj nagruzki i nalogovogo bremeni / Zverjakov M. I., Slatvinskaja M.A. // Nauk. Vesnik nac. un-ta GNSU (jekonomika, pravo). – 2013. – № 1 (60). – S. 68–73. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1288>.
8. Ofitsiyni sait Derzhavnoi statystychnoi sluzhby Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Yak zminylasia investytsiina pryvablyvist Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://eba.com.ua/ukraines-investment-climate-changed>.
10. Indeks investytsiinoi pryvablyvosti Ukrainy pochav stahnuvaty. 19 hrudnia 2017 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/12/19/632314>.